

lellen mellan judarna i Bibeln och svenskarna som Guds utvalda folk, de olika europeiska folkens egenskaper med mera. En stor del av latinlitteraturen stod i den nationella självhävdelens tjänst, vilket förstärkte de drag av hyperbol och panegyrik som flera av genrererna bar på i sig själva. Andra teman tillhörde det europeiska allmängodset: lärdomens vandring, världsteatern, idéer om guldålder och förfall, om den eviga filosofin (*philosophia perennis*) och om historien som *magistra vitae*. Intressant är att viktiga idéhistoriska teman förekommer också i dikter och orationer. Att samtidigt överträffar det förgångna visar sig vara ett mycket vanligt tema; jag tror att Helander något överdriver dess betydelse för historiesynens förändring, men det är onekligen en variant av framstegstänkande som är värd att uppmärksammas. Detsamma gäller det utbredda förlöjligandet av den aristoteliska filosofin; det verkar som om aristotelismens fall berodde lika mycket på denna utmobbing som på dess teoretiska tillkortakommande.

Till dessa nationella och lärda teman kommer de existentiella kring livet och döden, rikligt representerade i gravdikter och parentationer: livet som resa, döden som befrielse, den döde slipper se det nuvarande eländet med flera. Slutligen finns här litterära *topoi* som svanesång, fågel Fenix och flodbeskrivningar.

Helander kan inte ägna alla dessa teman djupare analys. Men den rena deskriptionen är värdefull. Litteraturvetare och idéhistoriker men också historiker och kyrkohistoriker som ägnar sig åt 1600-talet har anledning att konsultera Helanders bok för att se om de teman och termer de träffar på finns i latinsk version. Om så är fallet, har de i regel en förhistoria. Den här litteraturen lever på intertextualitet. Och som Helander visar är det inte bara de antika författarna som citeras eller alluderas på; också tidig-moderna latinska författare – Erasmus, Vives, Lipsius eller Bacon – tillhörde repertoaren; den nylatinska litteraturen skapade sina egna klassiker.

Men Helander har också teser. En sådan gäller latinets tillbakagång på 1700-talet. Den berodde inte på att det var oförmöget att uttrycka det nya i tiden utan på att en del av de ämnen där det användes förlorade i betydelse. En rad ämnen var man van att behandla på latin; när dessa miste relevans, blev produktionen av latinska texter mindre. De fyra världsmonarkierna, mikro- och makrokosmen och dolda meningar i namn och ord intresserade inte längre på 1700-talet; då tappade latinets mark, medan det däremot höll positionerna på områden som var attraktiva, som (den linneans-

ka) naturvetenskapen. Detta förklarar väl inte allt, men tanken att ett språks utbredning beror på det innehåll det uttrycker snarare än dess användbarhet är intressant.

Helander visar övertygande latinets användbarhet och vitalitet, och han är med rätta angelägen om att göra det; existensen av den nylatinska litteraturen i det tidigmoderna Sverige är bortglömd eller förträngd hos många. Jag skulle dock vilja nyansera bilden av latinets användbarhet något. För det första fanns det ämnesområden som nästan inte alls behandlades på latin. Den uppspirande ekonomiska vetenskapen var vad jag vet alltigenom modernspråkig. Ser man närmare på olika kunskapsområden kan man nog finna att vissa delar behandlas på latin, andra inte. Mina erfarenheter från studiet av politiska begrepp säger mig att det skrevs väldigt mycket på latin om politisk teori och vissa etablerade ämnen, medan det var ganska tyst om praktisk politik och potentiellt brännande materier. Jag tror att man kan skilja mellan nyskapande och adaptiv användning av latinets. I filosofin och vetenskapen användes latinets ofta för att benämna nya begrepp; där var det inddraget i en nyskapande verksamhet. Men när det gällde att i mer eller mindre epideiktiska sammanhang skildra samtida militära bedrifter eller tekniska uppfinningar var det fråga om att hitta på latinska benämningar på företeelser som det redan fanns namn för på de moderna språken; där var det fråga om att anpassa språket till det redan givna. Jag föreställer mig att denna distinktion mellan innovation och anpassning kan vara fruktbar i studiet av latinets brukshistoria.

Men hur som helst har Helander med detta arbete givit en genomlysning av 1600-talets numera allt mer svårtillgängliga latinlitteratur som måste sägas vara en vetenskaplig bragd.

Bo Lindberg

Norden och Europa 1700–1830. Synvinklar på ömsesidigt kulturellt inflytande. Rapport från en konferens i Reykjavik 14–15 juni 2002. Redaktör Svavar Sigmundsson. Reykjavik, 2004 (199 s.)

Denna konferensrapport tar ett brett grepp över den kulturella utvecklingen i Norden under 1700-talet. Bakom de elva bidragen (på skiftande språk) står forskare från hela Norden och med hemhörighet i litteraturvetenskap, historia och olika språkvetenskaper. Från

svenskt håll bidrar Birgitta Berglund-Nilsson, Marie-Christine Skuncke och Monica Hjortberg.

Birgitta Berglund-Nilsson skriver klagörande om Marie Leprince de Beaumonts även i Norden inflytelserika författarskap. Hennes böcker, som länge var oundgängliga i flickors franskundervisning, skall även ha fått den sjuttonåriga Fredrika Bremer att aldrig gifta sig (s. 12). Monica Hjortbergs bidrag behandlar Sverigebilden i Friedrich Melchior Grimms *Correspondance littéraire* – särskilt ingående behandlas hans bevakning av Tessins berömda brev till den blivande kungen Gustav III. Marie-Christine Skuncke ger i bidraget »Was there a Swedish Enlightenment?» en god översikt av de senaste årens forskningsdebatt. Som förf. noterar beror svaret på frågan på hur pass snävt eller vitt man definierar upplysningen. En slutlig iakttagelse, som säkert flertalet forskare kan skriva under på, är: »The Swedish Enlightenment, if there existed such a thing, was moderate, reformist and Christian, closer the German *Aufklärung* than to the French *Lumières*» (s. 36).

Även bland de övriga bidragen i denna volym kretsar flera kring upplysningsproblematiken, ofta i form av biografiska porträtt, så till exempel Ingi Sigurdssons bidrag om den reformsinnade juristen och ämbetsmannen Magnús Stephensen (1762–1833), ibland kallad »upplysningens son», och Jógvan í Lon Jacobsens om den färöiske språkforskaren Jens Chr. Svabo (1742–1824). Ytterligare ett bidrag som har relevans för vår syn på upplysningen i Norden är Jyrki Siukonens studie av den äventyrlige och vittbereste professorn i filosofi vid Åbo universitet Johan Welin. Enligt Siukonen var denne wolffian öppen för »allt som var nytt» (s. 55); kanske bör vi sluta upp med att mer eller mindre reflexmässigt se wolffianismen i sin nordiska tappning som en intellektuell tvångströja, något som gjorts gällande i äldre forskning. Bidragen är i flera fall försedda med värdefulla bibliografier och publikationen kan anbefallas för alla som vill få inblickar i de nordiska grannländernas utveckling.

Jakob Christensson

Media and Political Culture in the Eighteenth Century. Redaktör Marie-Christine Skuncke, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm, 2005 (132 s.)

Vitterhetsakademiens 250-årsjubileum firades år 2003 bland annat med en konferens som hade som tema 1700-talets politiska kultur och mediavärld. Närmast ansvariga för denna väl genomförda begivenhet, som både gav plats till yngre inhemska och finska forskare och etablerade akademiker från USA, Frankrike och England, var Eva Österberg och Marie-Christine Skuncke. Den senare har redigerat föreliggande vackra volym, som, efter en redaktionell inledning där man även får summerat föredragen av de inhemska deltagarna, bjuder på de bidrag som presterades av de fyra namnkunniga långväga konferensdeltagarna.

Princetonhistorikern Robert Darnton behandlar i essän »Mademoiselle Bonafon and the Private Life of Louis XV» den fortfarande (delvis muntliga och synnerligen skvallriga) mediavärld under de dryga tre årtiondena före den franska revolutionen som han efter mångåriga forskningar kanske känner bättre än någon annan. Den franske pressforskaren Jean Sgard ger med 1753 års upplaga av *Stockholm. Gazette* som huvudsakligt exempel en livfull presentation av hur 1700-talets press fungerade, vad som stod i tidningarna, vilka som var läsarna och hur nyheterna ofta var gamla när de nådde publiken. Som han konstaterar (s. 66) var det huvudsakliga målet i det stockholmska bladet att vidmakthålla den bestående ordningen och sluta upp bakom monarkin. Den brittiske kulturhistorikern John Brewer, kanske mest känd för sin forskning kring äldre tiders konsumtion, har i bidraget »Personal Scandal and Politics in Eighteenth-Century England» som ämne libertinismen och hur denna särskilt med John Wilkes penna kom att bli politiskt brännbar i 1760- och 70-talens England. Författaren gör gällande att detta hade att göra med att det under 1700-talets andra hälft skedde en åtskillnad mellan privat och offentligt. Detta i och för sig spänstiga bidrag är tyvärr delvis språkligt ogenomträngligt: Vad betyder egentligen påståenden som dessa? »But sentimentalism, like radical libertinism, made no distinction between private virtue and public morality. On the contrary, it saw the sources of human virtue in the intimacies of private life, and it aspired to a transparency in social relations which would transcend the public/private distinction» (s. 105). För undertecknad är detta reifikationer och retoriska dimridåer, och man saknar en diskussion om